



Središnja medicinska knjižnica

Marušić, Matko (2006) *Važnost znanosti za Hrvatsku i Hrvatske za znanost.*
In: Zbornik / Prvi kongres hrvatskih znanstvenika iz domovine i inozemstva.
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Zagreb, pp. 366-378.

<http://medlib.mef.hr/195>

University of Zagreb Medical School Repository

<http://medlib.mef.hr/>

Marušić M. Važnost znanosti za Hrvatsku i Hrvatske za znanost. U: Ministarstvo znanosti, prosvjete i športa. Zbornik. Prvi kongres hrvatskih znanstvenika iz domovine i inozemstva, Vukovar 15.-19. studenoga 2004. Zagreb: Ministarstvo; 2006. str. 366-78.

VAŽNOST ZNANOSTI ZA HRVATSKU I HRVATSKE ZA ZNANOST

Sve se stvari mogu svesti na dječju logiku i kršćansko poštenje.

Na osnovi vlastitoga iskustva i promišljanja života i znanstvenog rada u Hrvatskoj, držim da je znanost bitna za Hrvatsku, ali i to da je Hrvatska kao okružje, simbol i smisao i nužna i poticajna za znanstveni rad. Znanstvenici su važni zbog svoje iznimne sposobnosti promišljanja i promicanja Hrvatske, a Hrvatska svojim znanstvenicima, kao i svim drugim građanima, pruža okvir mogućnosti dobrog života i vrstnoga rada i zadovoljenje potrebe za pripadanjem i društveno korisnim djelovanjem koji donose mir, zadovoljstvo i smisao postojanja. Znanstvenik može za Hrvatsku djelovati na mnogo načina, a prvi, i najvažniji, jest postavljanje dijagnoze stanja u zemlji. Tek je na utemeljenoj spoznaji stanja moguće dalje razrađivati razumske zamisli djelovanja, odnosno davati prijedloge koji će izazvati pozornost i poštovanje, a time i poticati sve one na koje se odnose.

1. Važnost znanosti za Hrvatsku

Znanost ima četiri temeljne vrijednosti: 1) izvor je znanja (otkrića) za čovječanstvo u cjelini, čime 2) pridonosi općem blagostanju i sigurnosti u svagdanjem životu, 3) ona je dio uljudbe (kulture) jednoga naroda ili sredine, 4) ključna je sastavnica obrazovnog sustava. Dvije prve vrijednosti važne su za cijelo čovječanstvo, a dvije potonje upućuju i na njezinu posebnu važnost za Hrvatsku.

1.1. Znanost kao izvor spoznaja

Čovjeku je dostupno samo ljudsko znanje. Zato nastojimo da ono bude stvarno – provjereno, potvrđeno i usuglašeno. Stvarno znanje ljudski rod dobiva znanstvenoistraživačkim radom. Pritom ne postoji ni najmanja mrvica znanja o Prirodi koja ne bi bila korisna, odnosno koja bi bila suvišna i neprimjenjiva. U času otkrića ne može se znati koliko će nova spoznaja biti važna i što će osvijetliti kada se udruži s već postojećim znanjem i otkrićima koja će se tek napraviti.

1.2. Znanost kao izvor blagostanja i sigurnosti

Sva znanstvena otkrića, prije ili poslije, ulaze u stvarnu uporabu u svagdanjem životu. Zadovoljenje većine naših svagdašnjih potreba ostvareno je zahvaljujući upravo znanstvenom napretku. Ni jedna druga ljudska aktivnost nije toliko pridonijela boljemu životu nego što je to učinila znanost. U svakomu našem koraku, zalogaju, pritisku na prekidač i izgledu okružja u kojem živimo leži skriveno mnoštvo znanstvenih dostignuća koja su ih omogućila. Put od temeljnih istraživanja do uporabe novih proizvoda čini neprekinut niz djelatnosti: temeljna istraživanja – razvojna istraživanja – novi proizvod. Novi proizvodi povećavaju blagostanje i sigurnost zajednice, ali to rađa i nove potrebe, koje, nadalje, stvaraju pritisak da se pojačaju istraživanja.

1.3. Kulturna uloga znanosti

Znanost je dio kulture, kao umjetnost ili pravo. Znanstvenik prilaže svoje znanje i iskustva u riznicu cjelokupnoga duhovnog bogatstva čovječanstva i tako to bogatstvo povećava, a istodobno je sposoban

koristiti se znanjem svih drugih znanstvenika. Znanstvenici su bitni za primanje obavijesti o kojima ovisi tehnološki i kulturni (a time i politički) razvoj njihove sredine. Stoga se upravo preko svojih znanstvenika najbrže i najdjelotvornije uključujemo u međunarodnu podjelu znanja i rada.

Pri odlukama iz svih područja djelovanja države potrebno je znanje i način razmišljanja koje imaju znanstvenici.

1.4. Obrazovna uloga znanosti

Samo se znanstvenom aktivnošću mogu izgraditi dobri učitelji, koji se ravnaju po rezultatima svojega rada i koji znaju i žele mjeriti svoj učinak na učenike. Znanost daje učitelje koji studente ne zasipaju dogmama i praznim frazama, metafizikom, mistikom i krilaticama. Učitelj-znanstvenik znade domet i točnost onoga što podučava, znade odbaciti prevladano i staro i može ocijeniti kada treba prihvatiti i primijeniti novo.

To je tako stoga što u svojoj naobrazbi i radu znanstvenik prolazi kroz jedinstvenu školu koja u njemu razvija skromnost i poštenje. Znanstveni rad zahtijeva potpuno formuliranje zamisli (hipoteze) i njezino provjeravanje. Znanstvenik, potom, u svoje spoznaje nastoji uvjeriti i svjetsku znanstvenu javnost tako što pokušava svoj rad (zamisao, rezultate njezine provjere i zaključke) objaviti što većem broju stručnjaka. U procesu objavljivanja, rad biva podvrgnut strogoj i objektivnoj prosudbi, a nakon što prođe sve provjere i bude stavljen na raspolaganje javnosti, analiziraju ga, ponavljaju i kritiziraju znanstvenici cijeloga svijeta. U tom procesu znanstvenik nauči koliko je vrijedan, originalan i marljiv, i nauči prihvaćati argumentiranu kritiku i tuđe mišljenje. Taj put u znanstveniku razvija poštenje, jer mu sustav automatski ne dopušta varanje, i skromnost, jer mu drugi otkrivaju pogreške i nesavršenosti koje nije predvidio.

Rad na sveučilištu od rada u istoj struci izvan sveučilišta razlikuje to što se struka u akademskoj sredini prožima znanstvenom metodom. Sveučilišni nastavnik mora biti znanstvenik zato što je znanstvenik najbolji mogući učitelj. Znanstveni način mišljenja i primjena znanstvenih postupaka učvršćuju poštenje, slobodarski duh, iskrenost, samokritičnost i otvorenost, a upravo su to temeljne značajke idealnog sveučilišnog ozračja.

2. Važnost Hrvatske za znanost

Hrvatska je važna za znanost jer znanstveniku pruža smisao i radost stvaranja, prijateljsko i izazovno okruženje i uvjete koji nisu neprihvatljivo nepovoljni. Ima i bogatijih zemalja, koje više ulažu u znanost i gdje znanstvenici imaju veće plaće i bolju financijsku potporu za svoj rad, ali Hrvatsku ne bi bilo pošteno svrstati u zemlje koje znanosti pružaju beznadno malo. Po logici radnih uvjeta, svi bi znanstvenici trebali završiti u SAD, ali znanost je više od same sebe: ona je i domoljublje i ljepota življenja, radost pripadanja i užitek da plod posađen na vlastitoj njivi raste za vlastitu djecu. Jednako je lijepo biti hrvatski znanstvenik kao što je lijepo biti hrvatski olimpijac.

2.1. Hrvatska

Imajući svoju državu, čovjek bolje živi. Plodovi njegova rada pripadaju mu potpuno, i kroz ono što sam stvori, oplemeni i uštedi, i kroz porez koji mu se vraća kao javna usluga. Nitko ga ne iskorištava, a čak ako ga tko njegov i iskorištava, to mu se barem dijelom vraća kroz javne usluge.

Hrvati su 888 godina (od 1102. do 1990.) željeli samostalnu državu. Budući da je ta čežnja starija od naših odnosa sa Srbima, jasno je da hrvatstvo nije anti-srpstvo (ni anti-talijanstvo, ni anti-Mađaronstvo). Naša (i svačija druga) čežnja za slobodom proistječe iz čovjekova prirodnog osjećaja da će mu biti najbolje kad bude sam sebi gospodar. U tom se vjerovanju nalaze dva vrlo važna osjećaja:

ponos i odgovornost; ponos stoga što samo ponosan čovjek može biti svoj gospodar, a odgovornost stoga što gospodarenje znači odgovornost.

U vlastitoj državi, svi ljudi govore istim jezikom i na tom su jeziku sve knjige, natpisi, zakoni i sredstva javnog priopćavanja, a njime govore i susjedi, policajci, svećenici i političari. Imanje države omogućava pojedincu da združenim naporom sa svojim zemljacima postigne više nego što bi sam mogao. Zajedno se grade škole i stadioni, ceste i luke, parkovi i odmorišta. Zajedno se bolje branimo i predstavljamo, biramo i bivamo birani pa tako i posredno i neposredno odlučujemo o svojoj sudbini. Zbog zajedničkih kulturnih, povijesnih i religijskih korijena ljudi imaju slične želje i stremljenja, pa se lakše sporazumiju i dogovore, lakše zajedno rade i trpe, i ljepše se zajednički raduju uspjesima, svojimima, tuđim i zajedničkim.

"Živjeti u tuđini znači kretati se u praznom prostoru visoko iznad zemlje bez zaštitne mreže koju čovjeku osigurava njegova vlastita zemlja, u kojoj ima porodicu, kolege i prijatelje, gdje se lako može sporazumjeti sa svakim na jeziku koji zna iz djetinjstva" kaže veliki češki pisac Milan Kundera ("Nepodnošljiva lakoća postojanja"). Ta je rečenica prije svega osjećajna, premda je izgovorena običnim riječima, a bliska nam je i u svojoj zbiljnosti. Ne može čovjek živjeti bez korijena, bez ljubavi, bez osjećaja koji se ne mogu i ne moraju objasniti razumskim argumentima.

2.2. Ljubav i odgovornost

No, ljubav ne može opstati sama od sebe, bez truda, vjere, odricanja i njegovanja. Voljeti Hrvatsku vrlo je potrebno, jer ćemo je tako očuvati za sebe i svoje potomke. No ta je ljubav ujedno i velika odgovornost, kao što je i svaka druga ljubav – prema Bogu, ženi, djeci, poslu. U ljubavi nije dovoljno samo voljeti. Ljubavi se mora uzvratiti – mora je se njegovati, hraniti i čuvati svime onime što je prisposobivo njezinoj snazi i dostojno njezine važnosti. Ljubav daje težinu jednoj strani vage, a da bismo tu ravnotežu održali, na drugu stranu moramo staviti odgovarajuću količinu odgovornosti. Bit rasprave o ljubavi jest rasprava o odgovornosti prema potrebama te ljubavi.

3. Hrvatska je znanost slaba

U Hrvatskoj se 2002. znanstvenicima smatra između 9.000 (Klaić, 1997) i 14.000 (Franić, usmeno priopćenje) osoba. Nažalost, usprkos očitoj činjenici da je proizvod znanstvenikova rada publikacija i da publikacija mora biti međunarodna (vidljiva, tiskana u međunarodno priznatom znanstvenom časopisu) naprosto stoga što je znanje svojina cijeloga čovječanstva, samo je nešto manje od tisuću hrvatskih znanstvenika uopće vidljivo na međunarodnoj sceni. Od tih vidljivih, samo su 2,3% proizvele društvene i humanističke znanosti (Klaić, 1997). Sva je međunarodno vidljiva hrvatska znanstvena produkcija manja od one talijanskoga grada Palerma (Lacković i sur., 1991). Glavnina hrvatske znanosti nalazi se na sveučilištima, a vrlo je slabo zastupljena u industriji (Šlaus, usmeno priopćenje), što govori o kakvoći i budućnosti industrijske proizvodnje. S druge strane, po pojedinom sveučilišnom nastavniku, hrvatska je znanost četiri puta slabija od one na Sveučilštu u Ulmu, Njemačka, a znanstvenik na zagrebačkom sveučilištu šest je puta produktivniji nego onaj u Splitu, sedam puta nego riječki i deset puta nego osječki (Jonjić i Lučin, 1996.).

Zašto je hrvatska znanost toliko slaba?

Slabosti hrvatske znanosti proistječu iz svih onih povijesnih, političkih i kulturnih okolnosti iz kojih proistječu i slabosti svih drugih segmenata hrvatskoga društva. To su kultura nerada, prihvaćanje

korupcije, samoživost i sebičnost i niska društvena odgovornost. U akademskim i znanstvenim krugovima te boljke se očituju blaže, kao "akademska korupcija" (Marušić, 1998.) i načelo nezamjeranja, što za posljedicu ima "ravnotežu niske vrijednosti" (Marušić, 2001.). Posljedice, međutim, nisu stoga nimalo blaže. Ako se civiliziranost definira stupnjem do kojega je ljudima više stalo do općega nego do vlastitoga, hrvatska civiliziranost zaostaje za civiliziranošću zapadnoeuropskih zemalja u koje se ugledamo, s kojima se uspoređujemo i s kojima se želimo udružiti. Na žalost, još nije vrijeme za to. Osobno držim da su razlozi tome naše specifične mane. Te su mane krupne i duboko ukorijenjene, a podrijetlo vuku iz dva čimbenika: stoljetnoga života u neslobodi i činjenice da je većina Hrvata donedavno bila neuko seljaštvo. Za svoje mane, dakle, mi nismo krivi i one nisu nasljedne, ali nažalost, jesu prenosive. No, mogu se liječiti.

4. Hrvatske slabosti i njihovo podrijetlo

Danas, u slobodi, hrvatski bi narodni duh trebao procvjetati i hrvatskom narodu donijeti bolji život, a svijetu svoje specifične plodove. Većina ljudi drži da taj proces rasta i razvitka teče presporo i nervozno osjeća da nešto nije u redu. Naše se nevolje mogu opisati jednostavnim brojem: po glavi stanovnika Slovenci proizvode tri puta više nego Hrvati. Bez obzira na to što smo mi od 1991. do 1998. prošli strašni rat, to je previše.

Naše nevolje ne dolaze više izvana, nego proistječu od naših mana. Te mane, dakle, moramo upoznati, jer je to preduvjet da im se suprotstavimo.

4.1. Odbojnost prema radu

Odbojnost prema radu u Hrvata se vidi po velikom broju nezaposlenih i po golemu broju umirovljenika, invalida i socijalnih slučajeva. Drugi pokazatelji nerada jesu propast nebrojenih poduzeća, teškoće onih koja nisu propala, problemi u poljoprivredi, ribarstvu, pa i u turizmu. Zaposlenici bježe s posla, godišnji se odmori produžuju, praznici spajaju, a bolovanja su nevjerojatno česta.

Ta pojava ima podrijetlo u tome što su Hrvati dosad uvijek radili kao zemljoradnici, a zemljoradnički je posao bio neizmjerljivo težak i nezahvalan. Od zemljoradnika se traži da u dijelu godine radi od izlaska do zalaska sunca, posao je fizički težak, duhovno siromašan, a gospodarski riskantan. Tako su ljudi omrznuili posao kojim su se bavili, i činili su sve moguće da ga izbjegnu, umanje ili ublaže.

Naposljetku, počeli su vjerovati da je preživljavanje uz što manje rada uspjeh u životu.

Naša lijenost potječe od zimskih tradicija seljaštva. Razmjerno dugotrajno razdoblje godine zemljoradnik nije imao posla i navikao se na razdoblja nerada. S proljeća pak, kad počnu poljoprivredni radovi, poslu nikad kraja. Stoga seljak nikad nije (i nije ni mogao) razvio naviku sustavnog rada koji traje normalno vrijeme, u sezoni nije pretežak do skapavanja, a izvan sezone nije dugotrajan besmislen nerad.

Industrijska revolucija dosegla nas je kasno, zahvatila je premali broj ljudi i bila je ometena dvama svjetskim ratovima i neprijateljskim terorom. Komunizam je nabrzinu golem udio seljaka pretvorio u radnike, ali iz tradicijskih i političkih razloga nije stigao uvesti radničku disciplinu i način rada. Seljaci su prestali biti seljaci i zemlja je opustjela, a radnici nisu dosegli europsku produktivnost. Izlaz se nalazi u umirovljenju, bolesti ili naprosto prepuštanju socijalnoj skrbi.

4.2. Nepoštivanje države i društvenih normi

Uvijek pod tuđim gospodarom, u tuđoj državi, bez domoljubna plemstva ili srednje klase, hrvatski je seljak stoljećima živio posve izdvojen od društvenih, političkih i civilizacijskih tokova i svoga prostora i Europe. Išlo se ginuti u neznanim ratovima, u nadnicu nepristupačnoj gospodi, u radni odnos u strane zemlje. Vlastitim se osjećao samo siromašni vlastiti dom u kojemu se nije moglo preživjeti.

Iskorijenjenost je razvila beznade, bijeda zavist, nepravda mržnju, a isključenost iz društvenoga života bezakonje.

Iako presretan zbog dobitka vlastite države, Hrvat ne shvaća da sada ovisi samo o sebi i da se briga za zajednicu vraća kao dobitak. I najvećem je domoljubu sasvim normalno da ne plaća porez, krijumčari preko granice, ide u lažnu mirovinu, ne plaća račune, ili potplaćuje policajca. U stoljetnoj kulturi preživljavanja, takvi se postupci još uvijek smatraju – snalaženjem.

4.3. Neciviliziranost

Psovanje i grubost rječnika začudni su i neprihvatljivi u široko prihvaćenoj katoličkoj kulturi i europskoj orijentaciji. Prljavština, napose na javnim mjestima, očituje se ne samo kao nečiste ulice, nego i kao nepostojanje ekološke svijesti, odbijanje razvrstavanja smeća, ilegalno odlaganje krupnoga otpada, divlja smetlišta, slaba higijena zubi, neuredno odijevanje, pa i proširenost pušenja.

Iako je stupanj pismenosti visok, ljudi se pisanjem uglavnom ne služe. Neodgovaranje na pisma drži se normalnim i nitko se toga ne stidi. Od svih naprava suvremene tehnologije masovno je prihvaćen samo televizor (pasivno gledanje i nerad) i mobitel, koji otkriva da vlasnik te naprave nije ni na poslu ni kod kuće – gdje bi trebao biti i gdje ima telefone.

Rad na crno sasvim je normalna pojava. I posve uljudeni građani normalno iznajmljuju majstore na crno, računi se ne izdaju, porez i doprinosi ne plaćaju. Rad na crno proistječe iz povijesne činjenice da većina zemljoradničkoga naroda nikad nije bila zaposlena, a komunistički radnici su rad ionako shvaćali kao sisanje države. Najamni kopači i lažni radnici, pak, nikad nisu izdavali račune niti za svoj rad plaćali porez.

4.4. Zatajenje državnih službi

Nedisciplina državnih službenika proistječe iz mržnje prema državi koja je uvijek bila tuđa, i komunističkog licemjerja koje je seljake lažno zapošljavalo u državnim poduzećima i službama. U državnu službu nije se stupalo zbog želje za služenjem građanima, nego za "uhljebljenjem". Zapošljavalo se samo po vezi, privatnoj ili političkoj. Učinak nitko nije ni očekivao niti provjeravao, jer je zapošljavanje u državnoj službi bilo i ostalo socijalni pojam. Tako se nikad nije razvila, pa ni danas ne postoji potreba za pažljivim izborom zaposlenika. Nitko ne traži životopise ni preporuke (ili su one nevjerojatno lažne), niti provjerava kako je pristupnik prije radio. Zapošljava se po vezi, a usluga se naplaćuje protuuslugom. Tako se u državnoj administraciji nakupilo ne samo previše ljudi, nego i onih radno najslabijih. Svi građani, i oni koji su se služili vezama pri zapošljavanju, i oni časni, plaćaju to cijenom nevjerojatne neučinkovitosti države. Ta neučinkovitost stvara potrebu za daljom korupcijom i stanje se samo pogoršava. Najtragičnije je to što su nerad i korupcija zahvatili i školstvo, od najnižega do najvišega. Razmahivanju korupcije pogoduje i vrijeme u kojemu živimo – neposredno nakon stvaranja države i poslije rata.

4.5. Ostalo

Nesudjelovanje u demokratskom životu, tj. odbijanje kontroliranja državnih službenika, nezamjeranje i okrivljavanje drugih za vlastite propuste proistječu iz povijesnog straha obespravljenih i progonjenih od vlasti.

Sumnjičavost, ogovaranje i ljubomora podrijetlo vode iz tradicije siromaštva, društveno složenog života u zajednicama i nesudjelovanja u građanskom životu. S tuđinom su tradicionalno surađivali samo izdajice i ne-Hrvati, pa su danas lojalnost vlastitoj Vladi, ljubav prema predsjedniku države, čak i domoljublje, sumnjivi znakovi. Suvremeni neprijatelji slobodne Hrvatske takve osjećaje potiču i podgrijevaju i naposljetku se Hrvatstvo ili taji ili neprimjereno izražava.

Nesređenost zemljišnih knjiga, nepodijeljena zemlja, neobrađivanje zemlje, a odbijanje da je se proda ili zamijeni, proistječu iz nedostatka svijesti tradicionalnih siromašnih bezemljaša koji su uvijek obrađivali tuđu zemlju, kao kmetovi ili kao nadničari, o pravu, važnosti i odgovornosti zemljoposjednika. Posjedi se usitnjavaju besmislenim podjelama, jer vječno siromašni zemljoradnici čeznu za vlasništvom nad zemljom. S druge strane, tradicionalno isključeni iz građanskoga života za podjelu zemlje dostatnim drže podjelu na riječ, pa su, uz svesrdnu pomoć neodgovorne administracije, zemljišne knjige nepotpune, zastarjele i neuporabljive. To omogućuje neplaćanje poreza, a onemogućuje obradu zemlje i okrupnjivanje posjeda.

U ovoj raspravi nije bitna, ali tematski je prikladna i sociološki zanimljiva specifičnost hrvatskih vojnih snaga. Hrvati su pod tuđom vlašću bili ili najamni ratnici ili novaci natjerani u klaonicu. Iz toga se razvila tradicija izvrstnih specijalnih, a slabih unovačenih jedinica. To se u punoj mjeri pokazalo i u Domovinskom ratu.

5. Što je dobro u Hrvatskoj?

Prije svega, treba vidjeti, a potom i jasno reći: Hrvatska je lijepa, neizmjereno lijepa, vjerojatno jedna od najljepših zemalja na svijetu. Nalazi se u srcu zapadne civilizacije: okružena je starom Grčkom, velikim Rimom i njemačim carstvom. Firenza i Beč su na dohvat neшто bolje šetnje, Prag i Švicarska bliski su susjedi, Sveti je Otac preko kanala, a Sveti Stjepan u sjevernom dvorištu. Svakako treba spomenuti obilje pitke vode, vrlo plodnu slavonsku ravnicu, ugodnu klimu i dobru i zdravu hranu. Drugo, i još važnije, Hrvati su bolji nego što se čine. Mane opisane u prethodnom odjeljku jesu zbiljske i teške, ali one su pomiješane s vrlinama, koje u pojedincu, različitim društvenim skupinama i u narodu kao cjelini, čuče zatomljene, prigušene i neizražene, ali tu su, i mogu se razmjerno lako probuditi i potaknuti tako da nadvladaju mane.

Evo pregleda hrvatskih vrлина. Osjetljivu ili stidljivu čitatelju usrdno se ispričavam za moguće pogrešne procjene vrлина, jednako usrdno kao i za moguće netočne procjene hrvatskih mana iz prethodnoga poglavlja.

Prvo, Hrvati su pametni, dobri i lijepi ljudi. Budući da je o sve tri navedene značajke teško govoriti bez usporedaba, a usporedbe ovdje ne bi bile primjerene, za tu tvrdnju ne ću navoditi nego dva vlastita iskustva (koja su prije bogata nego skromna): uključeni u pravi sustav obrazovanja Hrvati uče zaprepašujuće dobro i lako, što uključuje i način ponašanja i sposobnosti komunikacije i suradnje (Marušić, 1996). Kao nastavnik s tridesetogodišnjim iskustvom usuđujem se reći da Hrvati u načelu vole učiti, da su skloni intelektualnom i duhovnom, i da cijene obrazovanje, znanje i sposobnost. Glede dobrote, navest ću također samo vlastito iskustvo o važnoj sklonosti Hrvata pomirenju i opraštanju, a to

je najbolje pokazao Domovinski rat i vrijeme poslije njega. Naime, kad se isključe namjerno izazvani malobrojni incidenti, u golemoj se većini naroda, svih klasa, iskustava i uvjerenja, jasno vidi želja za mirom, suradnjom, radom i blagostanjem.

Treće, Hrvati imaju intelektualnu elitu i jaku tradiciju važnosti te elite. Iako možda malobrojni i često malodušni i kolebljivi, hrvatski su intelektualci iznijeli hrvatski nacionalni identitet na svojim ledima kroz sve Scile i Haribde tegobne povijesti. Uvijek se, primjerice, s ponosom sjetimo da je godine 1500. veliki europski pisac Marko Marulić svoj jezik nazvao hrvatskim (i to publicirao). Po A. Mohorovičiću se zove prirodna pojava, po N. Tesli fizikalna jedinica, a R. Bošković je utemeljio filozofiju materijalizma.

Četvrto, Hrvatska ipak ima razmjerno značajnu obrtničku pa i industrijsku tradiciju. Pomorstvo je tanko, ali možda mu samo malo nedostaje da procvjeta. Uvjete ima.

Bez uvrjede za bilo koga drukčijeg uvjerenja, valja reći da Hrvati imaju razmjerno jaku i dobru vjeru. Istodobno, društvo je izrazito sekularno, a svećenici uljuđeni, obrazovani i kozmopoliti. Iz vjere proistječe moral i snaga, a moral i snaga odlučuju o budućnosti.

Hrvati su politički zreo narod. Zbrka s političkim strankama nije znak nezrelosti ni naroda ni političara, nego normalan politički život. S druge strane, pad komunizma i politička tranzicija, premda praćeni ratom, prošli su pošteno i mirno, bez ikakvih incidenata. Niti su komunisti svoju vlast pokušavali sačuvati nasiljem i spletkama, niti su im se osvećivali oni koji su vlast preuzeli. Time se treba ponositi! No, još je važnije da ta slika otkriva da se radi o kulturnu i miroljubivu narodu.

Naposljetku, je li važno spomenuti da su se Hrvati u Domovinskom ratu pokazali kao dobri ratnici? Mislim da jest, ali ne zbog militarističkog ponosa (koji inače nije nevažan), nego stoga što pobijediti u ratu, i još protiv mnogo nadmoćnijega protivnika, pokazuje ne samo hrabrost i domoljublje, nego i sposobnost organizacije, disciplinu, suradnju, tehnološku obrazovanost i političku zrelost.

Ne samo kao vrline, nego kao potencijalni zalog bolje budućnosti trebalo bi spomenuti općehrvatsku privrženost demokraciji te vrlo proširenu želju za privatnom inicijativom. Među Hrvatima su se našli ljudi koji su prepoznali i uveli sve institucije civilnoga društva. Hrvatska je u slobodi pokazala sve raznolikosti suvremenoga svijeta, a nije izgubila svoje domoljublje i svoju vjeru.

6. Što nam je činiti?

Teško je, preuzetno, pa i neprimjereno davati recepte. No, znanstvenik ne bi bio dokraja pošten da raščlambu dijagnoze i otvorenu pa možda i bolnu kritičnost ne dovrši pokušajem sagledavanja rješenja ili barem nekakvih konkretnih djela koja mogu biti od koristi. Budući da ovdje govorimo o važnosti znanosti za Hrvatsku i Hrvatske za znanost, prijedloge akcija osnivat ćemo na ljubavi prema Hrvatskoj i na presudnoj ulozi znanstvenika u poboljšavanju hrvatske civilizacijske razine.

6.1. Građani

Svaki građanin može učiniti mnogo, a koliko će doista učiniti – to bi trebao odrediti svatko za sebe, prema svojim sposobnostima i svojem viđenju ljubavi za Hrvatsku. Hrvatska – to smo mi!

Prvo dolazi odnos prema hrvatskoj himni i jeziku, simbolima i temelju opstojnosti. Trebalo bi što češće pjevati hrvatsku himnu i pritom desnu ruku treba držati na srcu. To rade svi uljuđeni narodi, pa trebamo raditi i mi. Jednako je važan i odnos prema hrvatskom jeziku. On je potiskivan, iznakazivan i proganjan srpskim imperijalizmom 150 godina, i kroz to se vrijeme pokvario i promijenio toliko da se više ne

može vratiti točno na svoje prave korijene. No, sustavnim, stručnim i domoljubnim naporom može se bitno približiti svojem izvornom duhu. Za manje stručne, reći ću naprosto da se treba služiti 6.

izdanjem Hrvatskog pravopisa autora Babić-Finka-Moguš ("Školska knjiga", Zagreb). Treba ustrajati da našu djecu u školi uče po tom pravopisu.

Treći čimbenik opstanka jest ekologija. Čistoću Hrvatske treba čuvati u svakoj prilici i u svakom času. Tu nema kompromisa: kad god je prljamo a da nas nitko nije vidio – prljaju je i drugi kao i mi, i ona će biti prljava. I u ekologiji svatko treba početi od sebe. Treba podučavati djecu, opominjati odrasle, učiti od stručnjaka. Samo mi možemo spasiti Hrvatsku da ostane čista i zdrava.

Četvrto, ali ne najmanje važno, jest osobno poštenje. Najkraće i najjednostavnije rečeno, poštenje je sve ono što nas uči naša crkva. Kad se malo bolje zamislimo, svatko od nas zna što je pošteno a što nepošteno. Ne treba pričati o tuđem nepoštenju! Treba misliti o svom – poštenju. Od suzdržavanja od psovke, preko držanja riječi, do plaćanja poreza. O količini laži, krađe i prjevare u Hrvatskoj – odlučujemo mi. Počnimo od sebe. Drugi će nas slijediti.

6.2. Vlast

Treba ustrajati na dvije jednostavne i bitne stvari: prvo, svatko u vlasti (saborski zastupnici i vladini dužnosnici uključivši zamjenike ministara) moraju obznaniti svoja dobra na početku i na kraju mandata. O tome ne bi trebalo nimalo dvojiti, a napose u zemlji gdje svatko misli da se na vlasti krađe, što je i istina.

Drugo, u suprotnom smjeru, vlast bi, barem u državnim službama (gdje stanje i jest najgore), trebalo obvezati na kontrolu radnoga vremena. Svaki bi ministar trebao biti odgovoran za svakoga svoga službenika i osigurati da nitko ne radi manje od 40 sati tjedno. Ministar čiji službenici neopravdano izostaju s posla treba odmah biti razriješen.

Vrlo važan bio bi napor državne vlasti prema sređivanju zemljišnih knjiga i suzbijanju nemara prema zemljištu.

Možda najvažnija uloga vlasti, u najširem značenju te riječi, trebala bi biti okupljanje ljudi, udruživanje njihovih vrijednosti i snaga. Svaki čovjek ima mana i vrlina, i rukovoditelji bi trebali djelovati u novačenju i aktiviranju njegovih vrlina. Pritom se uvijek treba čuvati političkih kriterija i osobnih osjećaja.

Vlasti se ne bi trebali prihvaćati oni koji unaprijed misle da se na toj funkciji ništa ne može promijeniti. Tko ne može obnašati funkciju neka je ne preuzima. Tko funkciju ne obavi, treba biti kažnjen, barem javnim prokazivanjem.

6.3. Znanstvenici

Najveća vrlina znanstvenika jest njihova sposobnost (probrana i uvježbana) kritičkog mišljenja.

Znanstvenici, i, u najširem smislu te riječi, svi intelektualci, najvažniji su čimbenik koji može ubrzati dolazak bolje budućnosti. Sama vlast i sam narod to ne mogu učiniti, jer vlast ne može biti bolja od naroda, a bez vlasti narod sam ne može upravljati. Ostaju intelektualci, ponajprije znanstvenici, ili – tuđi gospodar.

6.3.1. Djelovanje prema vani

Zbog prirode svojega posla, znanstvenici komuniciraju s inozemstvom. Zato su oni idealan čimbenik međunarodnog promicanja Hrvatske, što je iznimno važno, jer je stoljetna negativna srpska propaganda

o Hrvatima u svijetu stvorila neopisivo ružnu sliku. Međunarodnim promicanjem istine o Hrvatskoj učvršćuje se njezin međunarodni položaj, tj. sudjelovanje u zajednici uljuđenih i razvijenih zemalja. Promicanje istine o Hrvatskoj nije ni pobijanje srpskih laži ni ogovaranje Srba. Naprosto – treba govoriti o sebi, prikazati se kakvima jesmo. Ukupna slika ne će biti nepovoljna, no na taj napor treba stalno misliti.

U tom su poslu znanstvenici neizmjenjivo važni, a napose oni u društvenim i humanističkim znanostima. Naime, na engleskom jeziku (svi ostali su manje važni) praktički uopće nema hrvatske književnosti, povijesti, povijesti umjetnosti, lingvistike, pa čak ni zemljopisa (ne računam turističke vodiče). Hrvatska gospodarska znanost, pa i gole činjenice, svijetu je potpuno nepoznata, kao i pravo, psihologija, sociologija i drugo. A upravo su događaji od stjecanja slobode do danas dali pravu, ekonomiji, sociologiji i psihologiji bezbrojne događaje, pojave i modele koji su se mogli opisati, analizirati i publicirati u svijetu, na korist Hrvatske i za vlastiti probitak. Ilustracije radi, hrvatska je medicina, iako sama po sebi ne osobito znanstveno uspješna (Klaić, 1997), objavila 450 radova o ratnoj medicini u Domovinskom ratu (od toga oko 300 u međunarodno priznatim časopisima, Prgomet i sur., 2001.). Nije mi poznat ni jedan takav pravni, ekonomski ili sociološki članak.

U djelovanju hrvatskih znanstvenika u smjeru prema inozemstvu, najvažnije je da oni rade upravo ono za što su i plaćeni: da publiciraju u međunarodno priznatim (vidljivim, indeksiranim) časopisima. Hrvatska se mnogo učinkovitije promiče znanošću nego športom. Stvarni svijet, utjecajni i obrazovani ljudi, više cijene vrhunski znanstveni rad nego najveće športsko dostignuće.

Ostale aktivnosti te vrste uključivale bi prije svega razmjenu znanstvenika i studenata, a onda sudjelovanje u međunarodnim istraživačkim projektima. Svijet znanosti preplavljen je novcem koji se nudi u obliku stipendija i projekata. Pritom ni za Hrvate ni za koga drugoga ne postoji nikakva diskriminacija. Ne traži se čak ni znanstvena izvrsnost, nego samo poznavanje struke, znanstvene metode, poznavanje engleskoga jezika i – dolična uljuđenost i odgovornost.

Znanstvena razmjena znanja i komunikacija sa svijetom može se nadalje iskoristiti za slanje hrvatske djece u inozemstvo (Misurac, 2002.) i primanje djece iz inozemstva, za razvijanje prijateljstva, traženje novih mogućnosti suradnje i napredovanja (npr. studiranja djece u inozemstvu), te uspostavljanja poslovnih kontakata za svoje sugrađane. Sve ovo još više vrijedi za suradnju s hrvatskim iseljenicima u inozemstvu.

6.3.2. Djelovanje prema unutra

Osim rutinske tuzemne edukacije koja im je dio posla, hrvatski znanstvenici mogu s lakoćom napraviti još bezbroj korisnih stvari. Prije svega, morali bi se više pojavljivati u javnosti i objašnjavati, promicati važnost, ljepotu i korisnost obrazovanja. Većina tu djelatnost zamišlja kao pojavljivanje u medijima, a bilo bi mnogo učinkovitije kad bi znanstvenici, a napose oni najugledniji (akademici i zaslužni profesori, listom umirovljenici koji imaju mnogo vremena), osobno odlazili u škole i učenicima propovijedali najvažniju istinu, čiji su oni najbolji svjedoci: da učenje i rad donose najvrjednije plodove. Upravo ti ljudi trebaju omladini reći ono što im roditelji ne govore, a nastavnici se ne usuđuju reći: da je zabava uglavnom gubitak vremena, novac nevažan, ljubav čista, a spolnost i profesionalni šport precijenjeni.

Iznad svega znanstvenici moraju ostati nezavistni od politike i novčane moći, te slobodno, pošteno i duboko promišljati domaće probleme i nuditi rješenja. Od njih bih očekivao i neformalnu i neobvezujuću arbitražu u javnim polemikama, upornu podršku školstvu i školovanju, kulturi i umjetnosti, te javnom moralu, ekologiji, pravdi i demokraciji.

7. Procjena budućnosti

Ukupno gledano, držim da hrvatski omjer mana i vrlina nije beznažno nepovoljan. O manama sam govorio više i strože, jer je uputnije dobro upoznati vlastite mane nego se zanositi vrlinama. Uostalom, one su ovdje i nabrojene stoga što je zadatak znanstvenika da ih promišlja i važe, a onda predloži rješenja i procijeni izgleda za uspjeh.

Osnovno pitanje hrvatske budućnosti jest način na koji treba poboljšati odnos prema radu. Rad bi čovjeku, osim egzistencije, trebao pružiti i dozu nezavistna užitka. No, prije toga, čovjek mora dosegnuti takav stupanj obrazovanja da njegov svakodnevni rad ne bude pretežak a premalo plaćen. U svom radu mogu uživati samo oni koji su dovoljno školovani da su mogli izabrati posao koji ih veseli. Na žalost, načelna odbojnost prema radu (a napose učenju) te korumpiranost školstva, teško će sami po sebi uspjeti obrazovati glavninu pučanstva.

S druge strane, rješenje niske produktivnosti ne može se tražiti u tržišnoj utakmici preživljavanja, jer suvremena demokracija ne dopušta da gladuju djeca onih koji odbijaju raditi. Socijalna je pomoć kontraproduktivna, a nepoznavanje pravila i vještine upravljanja ne obećava brzu izobrazbu. Treba dočekati da nesposobni izumru, ali pitanje je koliko neučinkovita državna uprava i korumpirano školstvo proizvode novih životnih invalida. Razvija se nevidljiva utrka između civiliziranja i propadanja, a ulog je udio odraslih koji su sposobni odnosno nesposobni brinuti o sebi. Ta će utrka odlučiti hoće li država opstati ili će na ovaj ili onaj način dočekati tuđega gospodara. Procjenjujem da Hrvatska ne može dugotrajno podnijeti više od 30% onih koji ne privrjeđuju za svoj život, tj. prijevremeno umirovljenih i stvarno nezaposlenih.

Vrlo će se teško stati na kraj nepoštivanju države i zakona. Državna vlast i činovnici nepodnošljivo su korumpirani i sebični, i običan će građanin od njih teško povratiti moral. U općoj zabrinutosti za vlastitu egzistenciju, intelektualci se ponašaju kao i neuki i zaboravljaju svoje sposobnosti, poslanje i obveze, pa tezgare i švercaju kao i drugi. Crkva je davno potisnuta na marginu utjecaja na sekularni život, a i sama ima probleme i strahove zbog kojih se ne usuđuje izgovoriti istinu.

Općenito i najkraće rečeno, Hrvati bi politički i kulturno trebali postati građani svoje države. Nadam se da spas ne će doći od stranoga upravljača. Nadam se da će se naći pojedinci i skupine, dolično obrazovani i moralni, koji će svojim primjerom pokazati kako i koliko treba raditi za zajedničko dobro. Čekaju se pravi vitezovi.

Matko Marušić

Jonjić S, Lučin P. The science at Croatian universities: a gloomy view through SCISEARCH and MEDLINE. *Croat Med J* 1996;37:2-6.

Klaić B. Analysis of scientific productivity in Croatia according to the Science Citation Index, Social Science Citation Index and Arts & Humanities Citation Index for the 1980-1995 period. *Croat Med J* 1997;38:88-98.

- Lacković Z, Buneta Z, Čečuk Lj, urednici. Mjera za znanost. Zagreb: Medicinska naklada; 1991.
- Marušić M. On the advancement of science in developing countries: an example of seventy Croatian young scientists educated in Germany and USA. *Croat Med J* 1996;37:273-82.
- Marušić M. Slobodna Hrvatska, znanost i znanstveni kriteriji. U: Polšek D, urednik. Vidljiva i nevidljiva akademija. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; 1998. str. 47-56.
- Marušić M. O reformi (zagrebačkog) sveučilišta: ravnoteža niske vrijednosti. *Školske novine*, Zagreb br. 4, 30. siječnja 2001., str. 3-4.
- Misurac J. Croatian exchange student opens the door for others with visit to Joliet Lodge 18 family. *Zajedničar*. 13. veljače 2002. str. 23.
- Prgomet D, urednik. Zbornik radova. Prvi hrvatski kongres vojne medicine. Zagreb, 26.-28. listopada 2001. Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske; 2001.